

Kemikalier *i barns vardag*

Innehållsförteckning

Kemikalier i barns vardag	3
Barn och kemikalier	4
Leka och lära	6
Äta och förvara	8
Bada och vårda	11
Sova och läsa	14
Upptäcka och utforska	18
Laga och rengöra	22
Märkning som varnar	25
Miljö- och säkerhetsmärkning	28
Ord och begrepp	30
Din rätt till information	32
Andra kontakter	33
Mer om kemikalieinspektionen	34
Vid en olycka	34

Kemikalier i barns vardag

Att vara förälder är en källa till otrolig glädje, men också till oro och ångslan. Det är inte alltid lätt att veta vem man ska lyssna på och hur man ska bedöma alla råd och rön. Men med kunskap blir det lättare att göra medvetna och trygga val i vardagen. Även om vissa enskilda kemiska produkter eller varor normalt sett inte är akut giftiga, så kan den totala mängden ämnen ibland innebära en ökad risk. Och eftersom barn kan vara känsligare för kemikalier än vuxna är det bra att göra vad vi kan för att undvika att de utsätts i onödan.

Kemikalieinspektionen arbetar på regeringens uppdrag för att skydda barn och ungdomar från farliga kemikalier. Det gör vi till exempel genom att påverka lagstiftningar i Sverige, inom EU och internationellt samt genom att kontrollera de produkter som säljs på den svenska marknaden.

Leksaker omfattas av stränga EU-regler. Varor som tas fram för barn i dag är därför bland de säkraste som finns. På Kemikalieinspektionen arbetar vi bland annat med att påverka och utveckla kemikaliereglerna i EU:s nya leksaksdirektiv från 2013. Vi arbetar också med att påverka regelutvecklingen för de varor som inte är leksaker, men som ändå ofta hamnar i barns händer.

Till förskolor och skolor informerar vi tillsammans med stiftelsen Håll Sverige Rent om fördelarna med att tänka kemikaliesmart och tipsar om vad man kan göra för att minska de tillfällen då barn utsätts för farliga kemikalier i sin vardag.

Men i hemmet är det du som förälder som bestämmer. Välj därför själv vilka råd du vill ta till dig och se detta som ett stöd snarare än en manual. Du kommer inte kunna skydda ditt barn mot alla faror som finns, men du kan undvika att ditt barn i onödan kommer i kontakt med en hel del skadliga ämnen genom att till exempel välja bort gamla leksaker av mjukplast och låsa in tändvätskan.

Vi hoppas att den här broschyren kan hjälpa dig som förälder och ge dig några handfasta tips på hur barnen kan skyddas.

Barn och kemikalier

Under de senaste femtio åren har produktionen av kemikalier i världen blivit mer än femtio gånger större. Även om kemikalielagstiftningen under samma tidsperiod har utvecklats och skyddar oss bättre i dag än tidigare kan många av de produkter som vi använder dagligen både innehålla och ge ifrån sig skadliga kemikalier.

Ofödda barn, småbarn och även ungdomar kan också vara mer känsliga för kemikalier än vuxna. Deras hjärnor, immunsystem och hormonsystem är inte färdigutvecklade och de andas snabbare och äter och dricker mer i förhållande till sin egen vikt. Små barn som utforskar sin omgivning genom att känna och smaka på saker är särskilt utsatta. Det är därför bra att se över deras närmiljö och försöka undvika varor som innehåller sådana kemikalier som kan innebära en ökad risk.

Skadliga kemikalier

Allt på jorden och i universum består av kemiska ämnen och långt ifrån alla kemiska ämnen är farliga för oss eller för miljön. Men vissa kemikalier kan innebära en risk om de hanteras fel. Det finns olika typer av skadliga kemikalier. De som påverkar direkt och de som påverkar kroppen först på längre sikt. Kemiska produkter som bensin, tändvätska och propplösare är märkta med varningssymboler som finns där för att upplysa om faran. Men andra typer av varor, som till exempel möbler och elektronik är sällan märkta med någon information om hur det kemiska innehållet skulle kunna påverka ditt barn. I den här broschyren kommer vi därför att ge råd om hur du kan minska förekomsten av skadliga kemikalier i barnens miljö.

Vem har ansvaret?

De företag som tillverkar, importerar och säljer kemiska produkter är ansvariga för att produkterna är märkta med varningssymboler. Det ska tydligt framgå hur produkterna ska användas på ett korrekt sätt och finnas information om att produkten kan påverka hälsan och miljön. Varor som kläder, elektronik och möbler kan ibland innehålla vissa ämnen som EU har kommit överens om är *särskilt farliga* och som finns på EU:s lista över särskilt farliga ämnen. Som konsument har du rätt att få veta vilka särskilt farliga ämnen varan innehåller och försäljaren är skyldig att ge dig ett svar. På sidan 32 finns mer information om din rätt som köpare.

Olika tillsynsmyndigheter kontrollerar att företagen i Sverige följer lagstiftningen för olika områden som kan beröra barn och kemikalier. Kemikalieinspektionen gör kontroller av enstaka kemiska produkter och varor som säljs, Livsmedelsverket är kontrollmyndighet för mat och det barn kan få i sig via livsmedel och Läkemedelsverket kontrollerar läkemedel och kosmetiska produkter. För mer information om respektive område är det bra att rådfråga dessa myndigheter.

Leka och lära

Barn lär sig om världen genom leken och som föräldrar gör vi allt för att stimulera deras nyfikenhet och törst efter utmaningar. I affären kan vi hitta alla typer av leksaker som underhåller och utbildar, både mekaniska och elektriska, i plast och av trä, i metall eller tyg. I dag är säkerhetskraven för leksaker höga, men så har det inte alltid varit. Gamla leksaker och leksaker som är köpta utanför EU riskerar därför att bära med sig mer än fina minnen.

Plastleksaker

Leksaker i mjukplast innehåller ibland *ftalater* som gör plasten mjuk. De ftalater som kan innebära en risk är förbjudna inom EU sedan 2007 i produkter avsedda för barn. Dessa regler gäller leksaker och andra tillbehör för barn som tillverkats i EU eller importerats till EU från andra delar av världen. Plastleksaker som är tillverkade före 2007 eller som du som konsument har köpt utanför EU kan däremot fortfarande innehålla de skadliga ftalaterna.

BRA ATT VETA! Om en äldre leksak kladdar eller luktar kan det innebära att den släpper ifrån sig ämnen som inte får finnas i nya leksaker. Ge barnet hellre något annat att leka med.

Färger, kriter och lim

Färger, kriter och lim som är avsedda för barn ska vara vattenbaserade och innehåller därför inga skadliga lösningsmedel. Oljefärger och andra typer av hobbyprodukter som riktar sig till vuxna bör däremot inte användas av barn.

Smink

All kosmetika ska ha en innehållsförteckning men sminkprodukter för barn, som till exempel färger för ansiktsmålning är ibland dåligt märkta eller saknar innehållsförteckning. Köp endast produkter som har innehållsförteckning och svenska instruktioner. Tänk också på att smink för dockor inte ska användas på huden.

Batteridrivna leksaker

Många leksaker innehåller batterier som gör att de kan blinka och låta. Gamla batterier kan läcka frätande ämnen så se till att batteriluckan är ordentligt låst och att gamla eller läckande batterier lämnas till batteriinsamlingen. Om batteriet inte går att ta loss kan du lämna tillbaka leksaken till affären. Säljaren är skyldig att ta hand om produkter med inbyggda batterier. Tänk på att små knappcells-batterier är lätta för små barn att svälja. Om de fastnar kan de skada slemhinnorna i matstrupe, mage eller tarm och orsaka stor skada.

BRA ATT VETA! Produkter som är tillverkade för barn är ofta säkrare än de som är gjorda för vuxna. Använd därför leksaker som är anpassade för barnets ålder.

Modellera och lekmassa

Modellera och lekmassa består ofta av plast med varierande mängder av tillsatser och bör inte användas av barn som kan få för sig att stoppa den i munnen.

Byggsatser

Byggsatser till modeller av bilar, flygplan och båtar är inte avsedda för små barn. Färger och lim i byggsatser innehåller nästan alltid lösningsmedel som kan irritera ögon och luftvägar och ge huvudvärk. Om ett äldre barn arbetar med en byggsats är det bra att se till att rummet är väl ventilerat.

Äta och förvara

Oavsett om måltiderna hemma är en ständig kamp med rotmos i håret och ärtor över golvet eller en härlig stund av spännande matupptäckter, så är köket en viktig plats för många familjer. Här kommer några tips och råd om vad du kan tänka på för att undvika skadliga kemikalier i köket.

Rent vatten

Spola kranvattnet tills det är ordentligt kallt innan du häller upp det till barnen att dricka. Det minskar risken att till exempel tungmetaller från vattenrören följer med ut i glaset. Vatten ur kallvattenkranen som inte är ordentligt kallt och vatten från varmvattenkranen ska varken drickas eller användas för matlagning.

Kastruller och folie i aluminium

Om du tillagar eller förvarar sura livsmedel, som sura frukter, ättika och juice, i kärl av aluminium kan halten aluminium öka i den maten. Undvik därför tillagning, uppvärmning och förvaring av dessa livsmedel i kastruller, formar,

dricksflaskor och andra kärl av aluminium utan skyddande beläggning. Förvara inte heller sura livsmedel i kontakt med aluminiumfolie under en längre tid och ha helst inte folie i kontakt med sura efterrättspajor eller liknande i ugn.

Keramik

Vissa keramikkrärl och emaljerade krärl kan innehålla tungmetaller som *bly* och *kadmium*. Det gäller framför allt gammal keramik från till exempel loppis och eller om man kanske köper konsthantverk av en konstnär på utlandssemestern. När man lagar mat eller förvarar mat i den här sortens krärl finns risk att tungmetaller kan komma ut från krärllet och hamna i maten. Sura livsmedel som sura frukter, ättika och juice ökar risken ytterligare för att tungmetaller ska lösas ut. Men nyare keramikkrärl, som finns att köpa i vanliga affärer i Sverige och i hela EU, ska vara säkra. Det beror på att det finns EU-regler som säger att keramik som är avsedd att komma i kontakt med livsmedel inte får innehålla tungmetallerna.

Konservburkar och plastförpackningar

I konservburkar och vissa plastförpackningar kan det finnas *bisfenol A (BPA)*. Bisfenol A kan också finnas i olika typer av matbehållare, till exempel enstaka artiklar för mikrovågsvärmning, genomskinliga pipmuggar och förvaringskrärl samt hårda vattenflaskor som används vid sportaktiviteter. Den mängd bisfenol A vi får i oss via maten bedöms inte skada hälsan. Av försiktighetsskäl är ämnet ändå förbjudet i nappflaskor och barnmatsförpackningar som riktar sig till barn under tre år.

Plastserviser och matbehållare

När plast repas eller värms upp ökar risken för att ämnen läcker ut från plasten till maten. Lämna därför repiga plasttallrikar till en återvinningscentral. Märkningen med symbolen ”glas och gaffel”

– eller orden ”till livsmedel” används på plastprodukter som är säkra att använda till mat. Risken att ämnen förs över från förpackning till livsmedel ökar vid höga temperaturer och om maten är fet. Värm därför bara förpackningar i mikrovågsugn om de har märkning som visar att det går bra. Återvinningsymboler, till exempel en triangel med en siffra inuti, anger huvudplasten i produkten. Läs mer om plast i kontakt med mat på Livsmedelsverkets webbplats www.livsmedelsverket.se

BRA ATT VETA! Använd alltid redskap och annat i köket till det som de är avsedda för. Det minskar risken för att barnen får i sig olämpliga kemikalier.

Maskindiskmedel

Maskindiskmedel är en kemisk produkt som är irriterande för hud och ögon, ibland kan produkten också vara skadlig att svälja. Var särskilt vaksam med enportionskapslarna som små barn lätt stoppar i munnen. Maskindiskmedlet ska vara märkt med varningssymboler och bör alltid förvaras så att barnen inte når det.

Ugnsrengöring

Ugnsrengöring innehåller ofta kaustiksoda som kan ge allvarliga frätskador om man får det i munnen eller på huden. Om det kommer i ögonen kan man i värsta fall förlora synen. Har du ugnsrengöring hemma så förvara det utom syn- och räckhåll för barnen. Var också uppmärksam på varningsmärkningen och följ anvisningarna på förpackningen när du använder produkten.

BRA ATT VETA! Om ditt barn har svält en kemisk produkt eller fått det på huden eller i ögonen ring 112 och begär giftinformation.

Ättika

Ättika i koncentrerad lösning på 24 % är frätande trots att den ofta används för hushållsbruk. Använd gärna handskar när du hanterar vätskan och var försiktig så att det inte stänker i ögonen. Utspädda lösningar, i koncentration upp till 12 %, som finns i exempelvis vinäger och ättiksprit är starkt irriterande för hud och ögon.

Bada och vårda

I badrummet sker allt från blöjbyten till ompysslande av sår. Här filosoferas det bland badbubblorna och gråts över bamseplåster. Men det är också här som barnen får lära sig viktiga rutiner om rengöring och hygien. Rutiner som med största sannolikhet kommer följa dem hela livet.

Schampo och tvål

Schampo, tvål och skumbad innehåller tensider som löser upp smutsen och rengör kropp och hår. Men tensiderna torkar också ut huden. Välj milda, miljömärkta produkter utan parfymer för att minska risken för allergi.

Tandkräm

När barnet får sina första tänder är det bra att börja med tandborstningen för att hålla tänderna rena och föra in rutinen som en naturlig del i vardagen. Fluoret i tandkrämen stärker och skyddar tänderna mot karies men det är inte bra för barn att få i sig i för stora mängder. Använd gärna en barntandkräm då de innehåller mindre fluor än tandkräm för vuxna. Fluortandkrämer ska vara märkta med instruktioner om hur mycket tandkräm som bör användas till barn. Följ instruktionerna och se till att barnet spottar ut tandkrämen efter tandborstningen.

Våtservetter

Våtservetter innehåller ibland parfym och konserveringsmedel som kan leda till att barnet utvecklar allergier om de används för ofta. Vid blöjbyten är det därför bättre att i första hand bara använda vatten och tvättlappar av tyg eller papper. Spara i stället våtservetterna till när du är på språng och saknar enkel tillgång till vatten.

BRA ATT VETA! Parfym kan irritera känslig hud och orsaka eksem eller allergi. Kontrollera innehållsförteckningen så att produkten inte innehåller något som ditt barn är allergiskt mot och undvik produkter som inte har någon innehållsförteckning.

Badkriter och badbomber

Dessa produkter räknas till kosmetika och ska därför ha fullständiga innehållsförteckningar.

Hud- och solkrämer

När det gäller hudkrämer och annat som används på huden är det bra att undvika produkter som har en stark doft för att barnet inte ska utveckla eksem eller allergier. Det gäller även produkter som marknadsförs som *naturprodukter*. Skydda barnen mot stark sol genom att använda solhatt och solkläder. Barns hud är känslig och om de bränner sig löper de större risk att utveckla hudsjukdomar senare i livet. Smörj in de delar av kroppen som inte täcks av kläder

med solkräm en stund innan barnen går ut. Använd en stor klick solkräm och kom ihåg att smörja på mer solkräm efter bad och handdukstorkning. Barn under ett år bör inte utsättas för direkt solljus överhuvudtaget och behöver därför ingen solkräm.

Mygg- och fästingmedel

Myggor och fästingar kan vara en plåga men tänk på att mygg- och fästingmedel kan vara skadliga om de används felaktigt, och kan irritera hud och ögon även vid normal användning. Använd hellre skyddande kläder på barnen och sätt medlet på kläderna i stället för på huden. Sätt inte medlet i närheten av ögon eller mun och använd inte mygg- och fästingmedel på barn under 3 år.

BRA ATT VETA! Produkter som kan vara skadliga ska förvaras utom syn- och räckhåll för barn. Välj ett högt skåp eller en låst låda för att förvara kemikalier, rengöringsmedel och läkemedel. Förvara alltid produkterna i originalförpackningen.

Läkemedel

En del läkemedel kan se ut som godis eller smaka så gott att barn lockas att äta dem. Se därför till att förvara läkemedel så att barnen inte kan nå dem på egen hand. Om ditt barn fått i sig läkemedel är det bra att ringa 112 och begära giftinformation. När du gör det blir du kopplad till Giftinformationscentralen medan 112 fortsätter att lyssna av samtalet och vid behov skickar en ambulans. Det är bra att ha *medicinskt kol* hemma för att snabbt kunna ge barnet vid misstänkt förgiftning. Medicinskt kol binder till sig ämnen och förhindrar att de tas upp av kroppen. Men rådfråga alltid Giftinformationscentralen innan du ger medicinskt kol, då det i vissa fall kan vara olämpligt.

Hårfärg

Permanent hårfärger och toningar innehåller kemikalier som kan vara irriterande och eventuellt frätande vid kontakt med slemhinnor i mun, svalg eller ögon. Ju tidigare man börjar utsätta sig för ämnen i hårfärgningsmedel, desto större är risken att man på sikt utvecklar allergi mot dem. Det finns därför en åldersgräns på 16 år för att använda hårfärgningsprodukter i EU.

Sova och läsa

Sovrummet är mer än bara ett rum att sova i. Det är även en plats för drömmar, fantasier och förväntningar. Här sjungs det vaggvisor, berättas osannolika historier och kanske dröms en mardröm då och då. Rummet förändras ofta med åren, precis som barnet. Möbler byts ut, tapeter sätts upp och nya textilier köps in. Men nya saker kan avge kemiska ämnen, så vädra ofta och låt inte barn sova i rum med mycket elektronik eller som luktar starkt av färg och rengöringsmedel.

Bygga och måla

De som väntar barn vill ofta förbereda och göra fint åt det kommande barnet. Men tänk på att färg, byggmaterial och textilier oftast ger ifrån sig mest kemiska ämnen när de är nya. Även ofödda barn är känsliga för kemikalier så för säkerhets skull är det bäst om någon annan än den som är gravid utför renoveringen,

trots att risken för det ofödda barnet är låg. Det kan också vara bra att färdigställa rummet några veckor innan bebisen kommer så att det hinner vädras ut ordentligt.

Madrasser och kuddar

Vid tillverkningen av skumgummi används vissa farliga kemikalier som ibland kan finnas kvar i färdiga skumgummimadrasser och kuddar. Om en ny madrass luktar starkt är det bra att vädra den tills lukten har försvunnit. Madrasser, skumgummikuddar och madrasskydd som tillverkats före 2004 kan ibland innehålla ämnen som i dag är förbjudna. Därför kan det vara klokt att byta ut äldre bäddmaterial.

Saker som luktar och lyser

Vissa leksaker och suddgummin som luktar starkt kan innehålla allergiframkallande ämnen och ftalater. Undvik därför gärna produkter som luktar starkt. Självlysande halsband, armband och lysstavar som ofta går att finna på marknader och festivaler är gjorda av tunna plaströr som lätt går sönder. De innehåller en självlysande vätska som kan vara kraftigt irriterande om det hamnar i munnen och i ögonen. Låt därför inte barnen suga eller tugga på dem.

Plastgolv

Plast- och vinylgolv kan vara tillverkade av *polyvinylklorid (PVC)* som gjorts mjuk med ftalater. Allt fler PVC-golv innehåller dock alternativa mjukgörare. Fråga gärna i butiken innan du köper golvet vad det innehåller för ämnen. Du har rätt att få veta om varan innehåller något särskilt farligt ämne. Läs mer på sidan 32 om din rätt som konsument.

BRA ATT VETA! Kemikalier fastnar i damm. Det är därför bra att försöka hålla dammet borta från de rum där små barn kryper och att vädra ofta.

Kläder och andra textilier

För att framställa tyg krävs kemikalier. Kemikalier kan också användas i färdiga kläder för att ge exempelvis färg och smuts- och vattenavstötande impregnering. Ibland tillsätts även särskilda kemikalier för att kläderna inte ska bli skrynkliga eller mögla vid transporten. I vissa fall behandlas kläder också med *bakteriedödande ämnen*, mot till exempel dålig lukt. Kläder med plasttryck kan innehålla ftalater och tungmetaller.

I en del kläder finns rester av kemikalier som i vissa fall kan orsaka allergiska reaktioner, särskilt om tyget kommer i direkt kontakt med huden. Tvätta därför gärna nya kläder, sänglinnen, filtar, kuddar, gosedjur och handdukar innan barnen använder dem för första gången och undvik kläder och andra textilier som är behandlade med bakteriedödande ämnen. Miljömärkta kläder är tillverkade med mindre belastning på miljön och det finns krav på att de ska vara fria från rester av vissa kemikalier.

Eftersom det finns flera olika miljömärkningar som ställer olika höga krav är det däremot bra att ta reda på vad de står för. Läs mer om miljömärkningen på sidan 28.

Skor och accessoarer

Skor av plast och väskor i konstläder kan innehålla mjukgörande ftalater och tungmetaller. Ofta är det bättre att köpa skor och accessoarer i tyg eller äkta läder.

Lampor och äldre termometrar

Lågenergilampor och lysrör innehåller låga halter av det hälso- och miljöfarliga ämnet kvicksilver. Äldre termometrar kan också innehålla *kvicksilver*. Det är inte farligt att utsättas för låga halter kvicksilver vid något enstaka tillfälle, men av försiktighetskäl är det bra att undvika att utsättas i onödan. Om en lampa eller en äldre termometer med kvicksilver går sönder bör barnen lämna rummet medan du vädrar ut och tar hand om resterna. Vädra först ut rummet cirka 30 minuter innan du samlar upp resterna med en bit kartong och sedan torkar golvet med en fuktig trasa. Lägg sedan alla rester och även trasan i en glasburk med tättslutande lock och lämna in den på en återvinningscentral som miljöfarligt avfall. Dammsug inte upp kvicksilvret, det finns då risk att metallen förångas ytterligare och sprids i luften. Vill du ha en energisnål lampa utan kvicksilver går det att välja bland exempelvis LED- eller halogenlampor. Mer information om alternativen finns på Energimyndighetens webbplats www.energimyndigheten.se/energieffektivisering/hemmet/belysning/

God ventilation

Vissa varor i våra hem, till exempel sådana som är *flamskyddsbehandlade*, gjorda av mjukplast eller som innehåller nya spånskivor kan släppa ifrån sig små mängder kemiska ämnen i inomhusluften. Genom att ha god ventilation och vädra ofta kan du hålla inomhusluften renare och minska mängden kemikalier som barnen kan andas in.

Elektronik

Mobiltelefoner, datorer, DVD-spelare och andra elektriska apparater kan innehålla tungmetaller som kvicksilver, kadmium och bly. När apparaterna är varma kan de även ge ifrån sig små mängder flamskyddsmedel som går att bli av med genom att vädra ofta och genom att hålla dammet borta. Låt inte barnen skruva isär apparaterna och låt inte heller små barn stoppa elektronik som mobiltelefoner i munnen. Det är bra att inte ha dator, tv och annan elektronik i

det rum som barnen sover i. Elektronik som du vill göra dig av med ska lämnas in på en återvinningscentral eller till affären där du köpte elektroniken.

BRA ATT VETA! All elektronisk hemutrustning ska vara CE-märkt som bevis på att de uppfyller de europeiska säkerhetskraven. Läs mer om CE-märkningen på sidan 29.

Vätskefyllda saker

Vätskefyllda prydnadsaker med färgade vätskor kan innehålla *mineralolja* som kan innebära en risk om den läcker ut. Barn som får i sig mineralolja riskerar att få *kemisk lunginflammation*. Det är därför bra att ställa vätskefyllda prydnadsaker, som till exempel lavalampor utom räckhåll för barn.

Biljetter och kvitton

Biobiljetter, kassakvitton, parkeringsbiljetter och tåg- och flygbiljetter är gjorda av *termopapper* som kan innehålla det misstänkt hormonstörande ämnet bisfenol A. Låt därför inte barnen leka med dessa eller stoppa dem i munnen.

Smycken och nycklar

Barn gillar saker som skramlar och glänser och det är lätt att ge hemmanycklarna som en provisorisk leksak i brist på annat. Men nycklar, smycken och andra metalldetaljer kan innehålla bly, kadmium och *nickel* och ska helst inte användas som leksaker.

BRA ATT VETA! Låt inte barn suga eller bita på nycklar och smycken av metall eftersom de då kan få i sig hälsofarligt bly.

Tillfälliga hennatatueringar

På semestrar eller festivaler kan det vara lockande att låta barnen få en tillfällig hennatatuering målad på huden. Men tänk på att svarta hennafärger ofta innehåller starkt allergiframkallande ämnen som kan ge livslånga allergiproblem och utlösa svåra eksemer. Läs mer på Läkeemedelsverkets webbplats www.lakemedelsverket.se/henna. Vanliga ”gnuggisar” som man kan köpa i exempelvis leksaksbutiker innebär däremot normalt ingen risk. Men köp endast produkter med innehållsdeklaration och svenska instruktioner.

Trä för utomhusbruk

Trä för utomhusbruk är ofta impregnerat och ibland händer det att material från gamla järnvägssliprar eller telefonstolpar impregnerade med *kreosot* återanvänds. Kreosot är cancerframkallande och materialet är förbjudet vid lekplatser och bör undvikas i trädgårdar, särskilt vid trädgårdsland och om det finns risk för att barn ofta kommer i kontakt med materialet. Det finns också andra träskyddsmedel, förutom kreosot, som bör undvikas när du bygger nytt. Om du bygger en egen sandlåda är det därför bra att använda obehandlat virke och i stället förstärka träet med olja.

Tändvätska

Varje år skadas barn av tändvätska och de behöver inte svälja särskilt mycket för att skadas. Om barnet sväljer tändvätskan kan en del av vätskan hamna i luftvägarna. Detta kan leda till kemisk lunginflammation och i värsta fall vara livshotande. Tänk på att alltid skruva åt korken ordentligt och att en barnskyddande förslutning inte alltid är säker. Har du tändvätska hemma är det säkrast att alltid förvara den utom syn- och räckhåll för barnen. Var också uppmärksam på varningsmärkningen och följ anvisningarna på förpackningen när du använder den. Som alternativ till tändvätska finns annars tändpapper eller elektrisk grilltändare.

Laga och rengöra

Det går att barnsäkra hemmet till en viss gräns. Men vissa kemiska produkter kan behövas i vardagen. I de flesta hem hamnar de på platser där barnen inte brukar befinna sig och där vi tror att produkterna är säkra från deras nyfikna fingrar. Men vart du än väljer att placera dem är det bra att alltid dubbla hindret, för säkerhets skull. Ställ därför hälsofarliga produkter där barnen inte när, även om du inte tror att de kan ta sig in i rummet. När barnen är lite äldre kan det också vara bra att förklara varför vissa produkter är farliga så att de förstår varför de hålls gömda.

Bilvårdsprodukter

Kylarväska, batterisyra och bensin kan orsaka stor skada redan vid små mängder om barnet får det i sig. Förvara därför alltid sådana bilvårdsprodukter oåtkomligt för barnen.

BRA ATT VETA! Barn är listiga. Utgå från att de även kan ta sig in i låsta rum och utrymmen. Tänk därför på att alltid ställa hälsofarliga produkter utom syn- och räckhåll. Var uppmärksam på varningsmärkningen och följ alltid anvisningen på förpackningen när du använder produkten. Håll aldrig över en kemisk produkt i annan förpackning, till exempel en läskflaska.

Propplösare

Propplösare är en stor risk i hemmet som kan ge svåra skador. Överväg om du verkligen behöver ha denna produkt hemma om du har små barn. Propplösare, som innehåller kaustiksoda, även kallat lut, kan ge allvarliga frätskador om man får det i munnen, matstrupen eller på huden. Ett barn som får kaustiksoda i ögonen kan i värsta fall förlora synen.

Förebygg i stället att det blir stopp i avloppet genom att torka fett ur stekpannan och spola avloppen med hett vatten då och då. Om det väl blivit stopp i avloppet går det annars att använda mekaniska metoder, till exempel genom att rensa för hand, använda vaskrensare eller anlita en rörmokare. Det finns även propplösande produkter på marknaden som inte är frätande. Fråga i butiken efter hjälp med att hitta alternativ till frätande propplösare.

BRA ATT VETA! Om ditt barn har svält en farlig kemisk produkt eller fått det på huden eller i ögonen, ring 112 och begär giftinformation.

Tvättmedel och sköljmedel

Tvättmedel är en kemisk produkt som är starkt irriterande för hud, mun och svalg och ibland även irriterande för ögon. Var särskilt vaksam med enportionskapslarna som små barn lätt stoppar i munnen. Tvättmedlet ska vara märkt med en varningsmärkning och förvaras så att barn inte kan nå det. Många tvättmedel och sköljmedel innehåller parfym, vilka kan orsaka allergi. Välj gärna miljömärkta och parfymfria produkter och överväg om du verkligen behöver sköljmedel till barnens kläder.

Bekämpningsmedel

Kemiska bekämpningsmedel mot ogräs, möss och insekter är ofta hälsofarliga och bör därför hanteras med stor varsamhet. Alla bekämpningsmedel som säljs och används i Sverige ska vara godkända av Kemikalieinspektionen. Om du har bekämpningsmedel hemma, se till att följa anvisningarna på förpackningen och att förvara medlet utom syn- och räckhåll för barn. Om du köper produkten över internet kontrollera innan du beställer att den får användas i Sverige. De bekämpningsmedel som är godkända i Sverige och får användas ska ha ett fyrsiffrigt registreringsnummer. Otillåtna bekämpningsmedel kan vara betydligt farligare att hantera och kanske inte ens fungerar.

Lampolja

Om barn får i sig lampolja kan en del av oljan hamna i luftvägarna och ge kemisk lunginflammation vilket kan vara livshotande. Barn kan också skadas om de suger på oljelampans veke och får i sig lampolja. Både tändvätskor och lampoljor ska vara märkta med särskild varningstext och flaskorna ska vara svarta och rymma högst en liter. Lacknafta och lysfotogen kan också ge kemisk lunginflammation om man får det i sig. Undvik därför att ha dessa produkter i närheten av små barn.

Märkning som varnar

Farliga kemiska produkter ska vara märkta med symboler och text som informerar om faran. Det ska också stå hur du kan skydda dig och hur du hanterar produkten på ett säkert sätt. Just nu finns två olika typer av varningssymboler på kemiska produkter. Det beror på nya regler som innebär att de äldre som har orange bakgrund (så kallade farosymboler) håller på att bytas ut mot nya med vit bakgrund och en röd ram (så kallade faropiktogram). Från och med 1 juni 2017 ska bara de nya symbolerna finnas på produkter som säljs i butik. En fördel med de nya symbolerna är att de kommer att se likadana ut i många länder runtom i världen.

I hem med små barn kan det vara bra att i möjligaste mån köpa produkter som inte är märkta med farosymboler. Om du ändå behöver använda vissa kemiska produkter som är farliga och märkta med symboler så ska de förvaras i originalförpackningen där varningsinformationen finns med samt utom syn- och räckhåll för barn. Håll aldrig kemikalier i läskflaskor, muggar eller andra förpackningar som gör att de kan förväxlas med något drickbart. Om en förgiftningsolycka ändå inträffar, ring 112 och begär giftinformation.

BRA ATT VETA! På den pedagogiska webbplatsen www.hannashus.se kan skolbarn lära sig att bli mer medvetna om riskerna med farliga kemiska produkter i hemmet.

Hälsofarliga produkter

Produkter med någon av dessa farosymboler eller faropiktogram kan vara frätande eller irriterande för

huden, ögonen och luftvägarna. Vissa kan även orsaka allergiska reaktioner vid kontakt med huden. Om produkten är frätande kan den ge allvarliga skador redan vid kortvarig kontakt, exempelvis vid stänk i ögonen. Produkter som innehåller frätande ämnen som ammoniak, kaustiksoda (lut), vissa syror såsom ättika (24 %) kan orsaka skada redan i små mängder. Allrengöringsmedel, maskindiskmedel, tvättmedel, propplösare, avkalkningsmedel och ugnsgöringsmedel märks ofta med dessa symboler.

De här symbolerna kan finnas på kylarvätska till bilen, tändvätska, lacknafta, lampolja och lysfotogen. Symbolerna betyder att produkten kan orsaka all-

varliga skador om barn råkar dricka av den. För att minimera risken för att små barn får i sig produkten så är lampoljor och grilltändvätskor förpackade i svarta, ogenomskinliga flaskor med barnskyddande kork. Kom ihåg att skruva på korken efter användning.

Dessa varningssymboler finns på till exempel bensin. Produkterna kan innebära allvarliga hälsoskador på sikt.

De kan exempelvis innehålla ämnen som kan ge cancer, orsaka effekter på fortplantningsförmågan, ge skador på det ofödda barnet eller skada arvsanlagen (DNA). De kan också ge skador på andra organ. Många kemiska produkter med denna varningsmärkning får inte säljas till privatpersoner.

Miljöfarliga produkter

Vissa kemikalier som exempelvis vissa målarfärger och bekämpningsmedel kan skada både djur och växter om de kommer ut i naturen. Vi människor riskerar också att få i oss ämnena indirekt genom att de kan förorena maten vi äter eller vattnet vi dricker. Tänk på miljön när du gör dig av med eventuella rester och lämna alltid överblivna kemikalier till en återvinningscentral. Håll inte ut några rester i avloppet.

Brandfarliga eller explosiva produkter

De här symbolerna finns på produkter som är brandfarliga, kan explodera eller oxidera. Exempel på sådana produkter är bensin, diesel, aceton och terpentin. Fyrverkeripjäser, sprayflaskor och gasolflaskor är exempel på produkter som kan explodera om de utsätts för värme. Läs mer om hantering och förvaring av brandfarliga och explosiva produkter på Myndigheten för samhällsskydd och beredskaps webbplats www.msb.se.

Barnskyddande förslutning

För att minimera risken att barn skadas av kemikalier ska vissa farliga kemiska produkter, till exempel tändvätska, ha en barnskyddande förslutning. Det kan exempelvis vara en kork som är svår för små barn att öppna. Var noga med att skruva åt korken på flaskan, men lita inte blint på de barnskyddande förslutningarna. Barn kan vara fiffiga. Förvara därför alltid flaskorna så att barnen inte når dem.

Varningsmärkning för synskadade

Många hälsofarliga kemiska produkter som säljs till allmänheten har även en märkning som synskadade kan läsa genom att känna sig fram. Märkningen är upphöjd och har ofta formen av en triangel.

Miljö- och säkerhetsmärkning

EU-blomman (EU-Ecolabel) är Svanens motsvarighet i Europa. Kraven för denna miljömärkning tas fram av EU:s medlemsländer på uppdrag av EU-kommissionen.

Svanen är en miljömärkning framtagen på uppdrag av regeringen vars krav för märkning gemensamt beslutas av de nordiska länderna.

Bra Miljöval är naturskyddsföreningens egen miljömärkning för att nå ett samhälle i balans med naturen där miljönytta, folkhälsa och global solidaritet sätts i främsta rummet.

Svalan är Astma- och Allergiförbundets märke och symboliserar att produkten har låg allergirisk.

Öko-Tex är en märkning för textilier som testats för exempelvis allergiframkallande färgämnen och metaller.

GOTS är en internationell märkning för tyg. Märkningen ställer krav på att tyget ska innehålla minst 95 procent ekologiskt material.

Hand i bok-symbolen ska finnas på kosmetiska produkter om det finns mer information att läsa någon annanstans, till exempel i en bifogad folder, på etikett, tejp eller kort. Informationen kan vara en innehållsdeklaration, varningsmärkning eller användarinformation.

Glas och gaffel-symbolen är en EU-märkning som försäkrar att produkten är säker och lämplig att använda i kontakt med livsmedel. Materialet i produkten ska inte heller påverka livsmedlets smak och färg.

CE-märket

Produkter som leksaker och elektronisk utrustning för hemmabruk ska vara CE-märkta. Det är företagen som själva står för att kontrollera och märka sina produkter. Märkningen innebär att varan ska uppfylla de europeiska säkerhetskraven och ska göra det lättare för dig att välja säkra produkter. En korrekt europeisk CE-märkning ser ut så här:

Läs gärna mer om CE-märkning och olika märkningar inom miljö och hållbarhet på www.hallakonsument.se

Ord och begrepp

I den här broschyren nämmer vi en hel del ovanliga ord och uttryck. Det är därför inte konstigt om du inte känner till dem. Här förklarar vi deras betydelse lite mer ingående.

Bakteriedödande ämnen. På varor som har behandlats med kemiska ämnen för att hindra till exempel bakterietillväxt och dålig lukt kan det till exempel stå "behandlat mot dålig lukt", "for lasting freshness", "anti-odour", "hygienic protection", "antimicrobial". Men antibakteriell behandling behövs oftast inte i dessa vardagsvaror och ofta tvättas ämnena bort efter de alla första tvättningarna. I reningsverken har det visat sig att de antibakteriella ämnena skadar de bakterier som behövs när vattnet renas. Antibakteriella ämnen misstänks bidra till motståndskraft (resistens) mot antibiotika. Trikloran, triklokarban och silver är exempel på sådana antibakteriella ämnen.

Bisfenol A (BPA) är ett misstänkt hormonstörande ämne som till exempel används för att tillverka särskild plast som bland annat kan finnas i genomskinliga hårda plastflaskor och som skyddande lack i konservburkar. Ämnet förekommer också i olika typer av biljetter och kvitton.

Bly är ett mycket giftigt grundämne som bland annat kan skada nervsystemet och påverka förmågan till inlärning. Bly kan blandas med andra metaller för att underlätta tillverkningen av delar där formen är viktig, till exempel i nycklar och vattenblandare i hemmet. Foster och barn är särskilt känsliga för bly. Från och med juni 2016 är bly förbjudet (över en haltgräns på 0,05 viktprocent) i alla varor som barn kan stoppa i munnen. Nycklar har ett undantag mot EU-förbudet och får alltså fortfarande innehålla bly.

Faropiktogram är det nya namnet för farosymbolerna som ska sitta på förpackningar som innehåller farliga kemiska produkter. Faropiktogrammen har en svart symbol på vit

botten med röd ram runt och ska locka den som använder produkten att läsa informationen på förpackningen. Faropiktogrammen ska också varna för faran och göra det lättare för konsumenterna att välja ett annat alternativ.

Flamskyddsmedel används för att fördröja eller förhindra att ett material börjar brinna och kan finnas i textilier och elektronisk utrustning. Vissa flamskyddsmedel är hälso- och miljöfarliga och en del är misstänkt hormonstörande. Flamskyddsmedlet kan läcka ut när varor tillverkas, används och när de blir avfall. De samlas ofta i dammet inomhus. Det är därför bra att städa och vädra med jämna mellanrum.

Ftalater är en grupp ämnen som används för att göra plaster och gummi mjuka och smidiga. Ftalater används i många olika typer av produkter som till exempel plastgolv, vävplast och plasttryck på kläder. Vissa ftalater är förbjudna i leksaker eftersom de kan läcka ut ur plasten, tas upp av kroppen och misstänks kunna påverka förmågan att få barn.

Hormonstörande ämnen är ämnen som är främmande för kroppen och som kan störa kroppens eget hormonsystem. Många viktiga processer i kroppen styrs av hormoner som verkar vid mycket låga halter i kroppen. Hormonstörande ämnen kan störa dessa processer. Foster och barn kan vara särskilt känsliga för dessa ämnen.

Kadmium är en metall som är giftig för miljön och kan orsaka benskörhet, njurskador och cancer.

Kemikalier. I den här broschyren används begreppet kemikalier för både kemiska ämnen och blandningar av ämnen (exempelvis acetone, etanol, färger och tvättmedel).

Kemiska ämnen är grundämnen och föreningar av grundämnen. De kan vara naturliga eller framställda. Exempel på kemiska ämnen är acetone, etanol, bly och kvicksilver.

Kemisk blandning är en blandning av två eller flera ämnen. Exempel på blandningar är målarfärg, tvättmedel och bilvårdsprodukter.

Kemisk lunginflammation är en lunginflammation som orsakas av ett kemiskt ämne, oftast i form av lättflytande petroleumprodukter som till exempel lampolja och tändvätska.

Kosmetiska produkter är ämnen eller blandningar som appliceras på människokroppens yttre delar eller på tänder och slemhinnor i munhålan främst för att rengöra, förändra deras utseende, behålla dem i gott skick eller parfymera dem. Exempel på sådana produkter är tvål, hudkräm, hårvårdsprodukter, tandkräm, smink och solskyddsmedel. För dessa produkter är Läkemedelsverket tillsynsmyndighet.

Kreosot är klassificerat som cancerframkallande och innehåller flera ämnen som har hälsofarliga egenskaper. Användningen av kreosot begränsades först på 1980-talet. Innan dess var inte användning av kreosot-impregnerat virke i byggnader reglerad och kreosot kan därför förekomma i äldre bostäder. Kreosot används i dag endast av yrkesfolk för industriell impregnering av järnvägs-sliprar och el- och telefonstolpar.

Kvicksilver är ett grundämne som är farligt både för miljön och för människors hälsa. Kvicksilver är förbjudet i nästan alla varor i Sverige förutom lågenergilampor och uppladdningsbara batterier. Att exponeras för låga halter av kvicksilver vid enstaka tillfällen ger inga allvarliga hälsoeffekter, men bör av försiktighetsskäl ändå undvikas. Kontinuerlig kontakt med kvicksilver kan på sikt drabba framförallt nervsystemet och hjärnan.

Medicinskt kol binder till sig många ämnen, bland annat de flesta läkemedel och minskar därigenom upptaget i kroppen. Kolet kan vid behov blandas med saft eller socker för att förbättra smaken. Ring alltid Giftinformationscentralen innan du ger kolet eftersom det inte alltid är att rekommendera. Medicinskt kol finns att köpa receptfritt på apoteken.

Mineralolja framställs av råolja och det finns många olika sorter, till exempel paraffin och vaselin. Mineralolja används bland annat i vätskefyllda prydnadsföremål. Barn som får i sig koncentrerad mineralolja riskerar att få kemisk lunginflammation.

Naturprodukter och naturmaterial låter ju bra men man bör vara uppmärksam på att naturmaterial kan innehålla gifter som naturen använder sig av för att försvara sig mot skadedjur eller locka till sig insekter. Det kan till exempel handla om växtgifter eller starka doftämnen. Man ska därför inte likställa naturliga material med ofarliga material. När en vara luktar starkt avger den något till omgivningen. Använd därför gärna luktfria produkter till barn. Naturgummi kan innehålla små mängder av naturligt förekommande nitrosaminer. Detta är en grupp ämnen som är cancerframkallande.

Nickel är en metall som används i bland annat verktyg och smycken och kan ge kontaktallergi. På vissa apotek finns nickeltest som kan visa om en vara släpper ifrån sig nickel.

PVC (polyvinylklorid) kallas ibland endast för vinyl. Det är en av de vanligaste plastsorterna och den är från början mycket hård. För att göra PVC mjuk tillsätts mjukgörare som till exempel ftalater.

Särskilt farliga ämnen. Om en vara innehåller mer än 0,1 viktprocent av något av de särskilt farliga ämnen som finns på EU:s kandidatförteckning så är försäljaren skyldig att ge information om ämnet om du som konsument efterfrågar den. Du har rätt att få namnet på ämnet och tillräcklig information så att varan kan hanteras på ett säkert sätt. Informationen ska lämnas kostnadsfritt inom 45 dagar från det att du som konsument har begärt den.

Termopapper kallas det papper som används till kvitton, tåg- och flygbiljetter och köllappar. Termopapper kan innehålla det misstänkt hormonstörande ämnet bisfenol A. Låt därför inte barnen stoppa biljetter eller kvitton i munnen eller leka med dessa.

Din rätt till information

Som konsument har du rätt att få information om en vara innehåller något av ämnena på EU:s lista över särskilt farliga ämnen, den så kallade kandidatförteckningen. Om du begär det, ska den som säljer varan kunna tala om ifall den innehåller något särskilt farligt ämne och i så fall vilket. Det ska ske utan kostnad och inom 45 dagar från det att du har begärt att få informationen. Butiksägaren har rätt att få samma information om varan från tillverkaren eller importören.

BRA ATT VETA! På www.kemikalieinspektionen.se/konsument kan du läsa om din rätt till information om kemikalier i varor och även hitta ett blad för utskrift som du kan använda för att lättare kunna ställa din fråga till butiken.

För byggprodukter ska information om särskilt farliga ämnen finnas med produkten när man köper den. Om en vara är behandlad med bekämpningsmedel, exempelvis bakteriedödande ämnen, ska det stå på produkten. Farliga kemiska produkter ska också vara märkta med varningssymboler och text som informerar om faran.

Andra kontakter

Här har vi samlat kontaktuppgifterna till olika aktörer som också arbetar med kemikalier och/eller barn.

Astma- och allergiförbundet har informationsmaterial om allergirisker och listor på produkter som anses bättre än andra ur allergisynpunkt, **08-506 282 00**, www.astmaoallergiforbundet.se

Barnavårdscentralen kan svara på många frågor om barns hälsa och säkerhet.

Energimyndigheten har information om olika typer av lampor, som LED-lampan, lågenergilampan och halogenlampan. **016-544 20 00**, www.energimyndigheten.se

Folkhälsomyndigheten är en nationell kunskapsmyndighet som arbetar för en bättre folkhälsa. Det gör myndigheten genom att utveckla och stödja samhällets arbete med att främja hälsa, förebygga ohälsa och skydda mot hälsohot. **010-205 20 00**, www.folkhalsomyndigheten.se

Giftinformationscentralen går att nå dygnet runt på telefon 112 genom att begära giftinformation. I mindre brådskande fall kan du ringa Giftinformationscentralen på tel. **010-456 67 00**. På webbplatsen finns bland annat information om första hjälpen, råd och information om de vanligaste hushållskemikalierna, om giftsvampar, giftiga djur, läkemedel, växter, bär och krukväxter. www.giftinformation.se

Hållå konsument är en rikstäckande upplysningstjänst som samordnas av Konsumentverket. Hit kan du vända dig med frågor om köp av varor och tjänster, villkor i avtal, reklamationer, att handla hållbart och annat som du som konsument behöver hjälp med. www.hallakonsument.se

Institutet för miljömedicin, som hör till Karolinska institutet, har en Riskwebb med omfattande information om kemiska ämnen, metaller m.m. www.ki.se/imm/riskwebben.

Kommunens konsumentvägledare kan ge råd om produkter och tjänster. De flesta kommuner

har egen konsumentvägledning. På Konsumentverkets webbplats www.konsumentverket.se finns kontaktuppgifter.

Kommunens miljökontor kan också ge råd om hälsa, miljö och avfall.

Livsmedelsverket är Sveriges expert- och centrala kontrollmyndighet på livsmedelsområdet. Myndigheten arbetar för säker mat och bra dricksvatten, att ingen konsument ska bli lurad om vad maten innehåller och för bra matvanor, **018-17 55 00**, www.livsmedelsverket.se

Läkemedelsverket är en myndighet med uppdrag att främja den svenska folk- och djurhälsan. Målsättningen är att den enskilde patienten och hälso- och sjukvården ska få tillgång till säkra och effektiva läkemedel samt främja säkerheten och kvaliteten för kosmetiska produkter, **018-17 46 00**, www.lakemedelsverket.se

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB, står bakom www.dinsakerhet.se där det bland annat finns checklistor för att upptäcka risker för barn i hemmet.

Vårdguiden 1177.se/barn har information om bland annat barn och kemikalier. **Tel. 1177**, www.1177.se

Skydda antibiotikan är en webbplats som sprider kunskap om att göra kloka val i vardagen för att motverka den ökande antibiotikaresistensen. Webbplatsen är ett samarbete mellan 23 myndigheter och organisationer och samordnas av folkhälsomyndigheten. www.folkhalsomyndigheten.se/skyddaantibiotikan

Svanen och EU-Blomman. Det statliga bolaget Miljömärkning Sverige ansvarar för både Svanen och EU-Blomman och arbetar utan vinstsyfte på uppdrag av regeringen. De produkter och tjänster som märks med Svanen och EU-Blomman ska vara de bästa valen ur både miljö-, hälso-, och kvalitetssynpunkt. **08-555 524 00**, www.svanen.se

Mer om Kemikalieinspektionen

Innehållet i denna broschyr är kortfattat och grundar sig på de utredningar och inspektioner som Kemikalieinspektionen gjort sedan myndigheten bildades 1986. Broschyren har också tagits fram i ett nära samarbete med de tillsynsmyndigheter som ansvarar för olika produkter i barns vardag.

På www.kemikalieinspektionen.se/konsument finns mer att läsa för dig som vill veta mer om kemikalier och hur de påverkar oss. I vårt nyhetsbrev kan du ta del av aktuell information om nya regler och beslut samt få veta vad våra inspektörer funnit vid inspektion av företag och analys av varor.

Du kan hitta svar på vanliga frågor om kemikalier eller skicka din egen fråga till: www.kemikalieinspektionen.se/fragal

Vid en olycka

AKUT: Om barnet fått i sig något farligt, ring 112. Öppet dygnet runt.

MINDRE AKUT: Ring Giftinformationscentralen på 010-456 67 00.

På Giftinformationscentralen arbetar läkare och apotekare som kan ge råd och svara på frågor.

Snabba tips!

- Förvara farliga kemiska produkter i originalförpackning utom syn- och räckhåll för barn.
- Undvik varor som är behandlade med bakteriedödande ämnen.
- Låt inte barn suga och bita på saker som inte är gjorda för dem.
- Vädra ofta och försök att hålla dammet borta från rum där små barn kryper och leker.

KEMI
Kemikalieinspektionen